

סחר עם הרשות הפלסטינית, מצביעים על יציבות יחסית ביבוא של חומרי גלם (ללא יהלומים), עלייה של 12.7 אחוזים ביבוא מוצרי צריכה וירידה של 3.9 אחוזים ביבוא מוצרי השקעה. נתונים אלו תואמים את העולה מנתוני השימושים, המצביעים על עלייה בצריכה הפרטית (ללא נסיעות לחו"ל) וירידה בהשקעות, בעוד שהגורם העיקרי אשר תמך בצמיחה השנה הוא הזרמת הביקושים של המגזר הציבורי, ביקושים המוטים לשוק המקומי.

היחס בין היבוא (הכמותי; ללא יהלומים, הוצאות ישראלים בחו"ל, ויבוא ביטחוני) לתוצר העסקי דמה השנה, במידה רבה, ליחס ששרר בשנים 2018–2019. בשנים 2021–2022, שבהן היו עודפי ביקוש גדולים במשק, הצמיחה הייתה מהירה, ונרשם ייסוף חריג, משקל היבוא ביחס לתוצר העסקי (הכמותי) עלה מאוד – אך כבר בשנת 2023 יחס זה ירד. עודפי הביקוש השנה לא התבטאו בעלייה כוללת של היחס בין היבוא לתוצר העסקי, והוא נותר יציב. ייתכן שהסיבה לכך היא האטה של הביקוש המקומי במקטעים מסוימים שהם עתירי יבוא, כגון השקעות בכלי רכב. ייתכן גם שהמחיר היחסי של היבוא, שהיה בשלוש השנים האחרונות גבוה בכ-7 אחוזים בממוצע מרמתו הממוצעת בשנים 2020 ו-2021, תרם אף הוא להאטה מסוימת ביבוא.

תיבה ב'-2: השפעת האמברגו הטורקי על כלכלת ישראל

- תגובת השווקים לאמברגו שהטילה טורקיה על היצוא לישראל צמצמה את השפעתו על המשק הישראלי. האמברגו הקטין את היצוא הישראלי לטורקיה ב-2024 בכמיליארד דולרים בהשוואה לרמתו ב-2023.

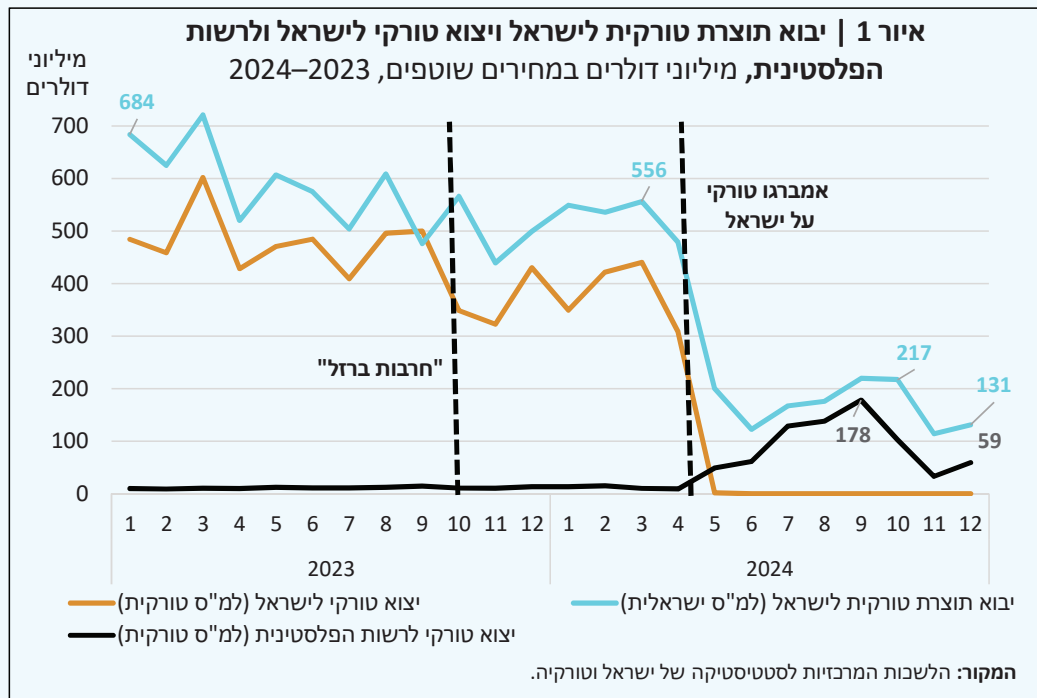
במהלך מלחמת "חרבות ברזל" הטילה טורקיה, החל מאפריל-מאי 2024, אמברגו על סחר עם ישראל. ניתוח זה מציג את ההשלכות המוגבלות של האמברגו הטורקי על הכלכלה הישראלית, ומתייחס אליהן כאל מקרה בוחן לחשיבותה של פתיחות מסחרית ככלי להגנה מסנקציות בהיקף מוגבל.

הקשרים הכלכליים בין ישראל לטורקיה לפני הטלת האמברגו הטורקי

בעשור וחצי האחרונים הייתה טורקיה מקור משמעותי ליבוא לישראל¹. ב-2023 עמד היקף יבוא הסחורות מתוצרת טורקית על כ-5.3 מיליארד דולרים, שהם כ-6.3 אחוזים מסך היבוא הישראלי². ערך היבוא שנרכש בטורקיה עמד על כ-4.6 מיליארד דולרים, וסחורות מתוצרת טורקיה בערך של לפחות 660 מיליוני דולרים נרכשו דרך משקים שלישיים. טורקיה הייתה עבור ישראל מקור חשוב ליבוא של תשומות לבנייה ולייצור: כמחצית מסך יבוא המלט, הגבס ומוצריהם וכחמישית מסך יבוא הברזל והפלדה היו מטורקיה. כן ייבאה ישראל מטורקיה, בהיקף נרחב, פלסטיק ומוצרים, כלי רכב, מכונות ומיכון אלקטרוני (לוח 1 ואיור 1). טורקיה נהנתה גם מכ-824 אלף ביקורים של תיירים ישראלים ב-2022 (הלמ"ס הטורקית). כנגד זאת, היצוא לטורקיה היה מוגבל בהיקפו, ועמד בשנת 2023 על כ-1.5 מיליארדי דולרים, שהם כ-2.5 אחוזים בלבד מסך יצוא הסחורות הישראלי. מוצרי היצוא העיקריים לטורקיה היו מוצרים כימיים, פלסטיק ומוצרים, וגרוטאות מתכת ופלדה (לוח 1). יצוא השירותים העסקיים לטורקיה ומספר התיירים מטורקיה היו זניחים. לישראל היה אפוא גירעון ניכר בסחר הסחורות והשירותים עם טורקיה, ומשום כך פגיעתה הפוטנציאלית של מדיניות האמברגו הטורקית התבטאה בעיקר בצמצום היצע המוצרים והסחורות במשק הישראלי.

¹ להרחבה על הסחר של ישראל עם טורקיה ראו: בנק ישראל (2023).

² כולל סחר ביטחוני או במוצרי אנרגיה שהלמ"ס לא מדווחת על שותפיו.

מדיניות האמברגו הטורקית והשפעתה על המשק הישראלי

הסחר הישראלי-טורקי נמשך בשלהי 2023 וברביע הראשון של 2024, למרות ההידרדרות ביחסים המדיניים בין המדינות, שבאה לידי ביטוי בהפסקת הטיסות הישירות ביניהן ובהתכווצות התיירות הישראלית בטורקיה בשלהי 2023 וב-2024³. באפריל 2024 הכריזה טורקיה על איסור יצוא לישראל של 54 סחורות, רובן תשומות לבניה ולייצור, כמלט ומוצרי ומוצרי מתכת ופלדה. מראשית מאי 2024 אסרה טורקיה על סחר כלשהו עם ישראל. בתגובה לאמברגו הטורקי פעלה ישראל כדי לסייע ליצואנים וליבואנים הישראליים לאתר שותפי סחר חליפיים ולהקל על הליכי היבוא.

בעקבות הטלת האמברגו הופסק היצוא הישראלי לטורקיה החל ממאי 2024, ובכך פחת היצוא הישראלי אליה ב-2024 בכמיליארד דולרים בהשוואה ל-2023. הפסקת היצוא לטורקיה תרמה לירידה הכוללת של יצוא מוצרי הכימיה במהלך 2024, ואילו השפעתה על ענפים אחרים הייתה שולית. בעקבות הטלת האמברגו ירד היקף היבוא של תוצרת טורקית מכ-550 מיליוני דולרים בחודש בתחילת שנת 2024 לכ-100–200 מיליונים בחודש בסופה והירידה ניכרת ברוב הקטגוריות של המוצרים העיקריים (לוח 1 ואיור 1). הנתונים הטורקיים אף מצביעים על עצירה מוחלטת של היצוא לישראל, בהתאם למדיניות הטורקית. (השווה הקו הכתום והקו כחול באיור 1).

³ מספר ביקורי התיירים הישראליים בטורקיה ירד ב-2024 לכ-81 אלף, התכווצות של כ-90 אחוזים בהשוואה ל-2022 (הלמ"ס הטורקית).

לוח 1 | סחר ישראלי-טורקי בסחורות ונתונים משלימים

(מיליוני דולרים ואחוזים, 2023-2024)

שיעור מסך הקטגוריה ב-2023	2024	2024	2023	2024	2024	2023	2024
שנתי	שנתי	רביעי	רביעי	רביעי	רביעי	רביעי	רביעי
1	2	3	4	1	2	3	4
א. סחר ישראלי-טורקי בסחורות (מיליוני דולרים במחירים שוטפים)							
1	יבוא תוצרת טורקית (ארץ מקור)	6.3%	5,271	2,868	1,226	634	458
2	יבוא מטורקיה (ארץ רכישה)	5.5%	4,608	2,019	1,079	448	209
3	יבוא דרך צדדים שלישיים ¹		663	849	148	185	249
4	ש. יבוא דרך משקים שלישיים	13%		30%	12%	29%	54%
5	מזה: אבן, מלט וכו' ומוצריהם	48.2%	460	199	99	33	27
6	מתכת פלדה ומוצריהן	22.6%	807	296	124	47	61
7	פלסטיק ומוצריו	11.9%	340	207	88	45	31
8	כלי רכב	5.2%	451	318	137	111	42
9	מכונות ומיכון אלקטרוני	3.1%	603	380	165	59	73
10	יצוא לטורקיה	2.5%	1,554	599	415	167	5
11	מזה: מוצרים כימיים	14.0%	448	248	190	58	0
12	פלסטיק ומוצריו	6.6%	183	59	46	13	0
13	מתכת ופלדה (גרטאות)	80.4%	139	36	27	9	0
ב. מדדי מחירי יבוא מהעולם ומדד תשומות הבנייה בישראל (בסיס 2023=100)							
14	מדד מחירי יבוא ² סה"כ	100.0	99.0	98.9	99.6	99.3	98.1
15	מדד מחירי יבוא ² תשומות לייצור	100.0	98.5	98.2	98.4	99.1	98.2
16	מדד מחירי חומרי בנייה למגורים ²	100.0	100.3	100.1	99.9	100.5	100.9
ג. יבוא מלט מהעולם ומחירי מלט בישראל							
17	יבוא מלט (אלפי טונות)	4,594	4,103	913	858	1,106	1,226
18	יבוא מלט ³ (מיליוני דולרים)	443	345	79	73	94	99
19	שיעור יבוא מלט ³ מטורקיה (אחוזים מערך)	72%	20%	74%	15%	0%	0%
20	מדד מחירי יבוא מלט ^{2,3}	100	90	93	90	87	90
21	מדד מחיר מלט במדד תשומות הבניה ²	100	96	98	96	95	95

הערות:

¹ החסם התחתון ליבוא דרך משקים שלישיים מחושב כהפרש בין יבוא מטורקיה כארץ קניה ויבוא מטורקיה כארץ מקור² מדד מחירי יבוא מחושבים לפי ערך נקוב בדולר ומדדי מחירי תשומות לבנייה למגורים מחושבים לפי ערך נקוב בשקל³ צמנט פוטרלנד וכו' (סחורה 2523 בקוד HS); המחיר לטון חושב לסחורה הנפוצה בקטגוריה (2523290)

המקור: הלמ"ס, הלמ"ס הטורקית, רשות הספנות ועיבודי בנק ישראל

ההסבר העיקרי לפער בין הנתונים הישראליים לנתונים הטורקיים הוא סחר דרך משקים שלישיים, לרבות יצוא טורקי לרשות הפלסטינית, שהיא חלק מאזור המכס הישראלי (שורות 3 ו-4 בלוח 1 והקו השחור באיור 1). היצוא הטורקי לרשות הפלסטינית החל לרדת באוקטובר-נובמבר בעקבות דרישה טורקית לקבל אסמכתא של הרשות הפלסטינית שהוא אכן מגיע לשוק הפלסטיני. גם האפקטיביות של צעד זה הייתה חלקית: בעקבותיו היבוא של סחורות טורקיות לישראל אמנם ירד ברביעי האחרון של 2024, אך לא הופסק.

האמברגו היה צפוי להביא לעליית מחירי היבוא של מוצרים טורקיים שיובאו בדרכים עקיפות ושל תחליפים למוצרים הטורקיים. מחירי היבוא (בדולרים) של תשומות לייצור, שבהן התמקד היבוא מטורקיה, ומחירי חומרי הבנייה (בשקלים) במדד תשומות הבנייה למגורים אמנם עלו, אך היקף העלייה קטן (0.6–0.7 נקודות אחוז). עליות מחירים צנועות אלו נבלעו בירידות המחירים של סחורות יבוא אחרות, והמדד לכלל מחירי היבוא אף ירד במתינות ברביע השלישי (לוח 1 פאנל ב'). טורקיה ייחדה תשומת לב מיוחדת ליצוא תשומות לבנייה לישראל ואסרה על מכירתן לישראל עוד באפריל 2024. אמנם יבוא של מוצרים מאבן ומלט ומוצרי מתכות מטורקיה נמשך גם לאחר הטלת האמברגו (לוח 1 שורות 5 ו-6), אולם יבוא המלט מטורקיה הופסק לחלוטין. האיסור על מכירת מלט לישראל נתפס כרגיש במיוחד, משום שכ-45 אחוזים מהמלט המשמש בארץ יובא מטורקיה⁴. אולם ישראל מצאה מקורות חליפיים ליבוא מלט, וכך הכמות והערך של יבוא המלט אף גדלו במחצית השנייה של השנה, לאחר שירדו במחצית הראשונה של 2024 בגלל ההאטה בפעילות ענף הבינוי. למרות החלפת מקורות היבוא, שלעיתים מלווה בגידול בעלויות היבוא, לא ניכרת עלייה במחירי המלט ובמדד מחירי תשומות הבנייה למגורים (לוח 1 פאנל ג'). גידול יבוא המלט ללא עליית מחיריו ממחיש את האפקטיביות המוגבלת של האמברגו שהטילה על ישראל. במסקנה זו תומכת גם העובדה שבמרבית קטגוריות המוצרים אשר בהם היה ליבוא מטורקיה נתח שוק משמעותי בישראל סך ערך היבוא (מכלל המדינות) לא ירד לאחר הטלת האמברגו.

מסקנות

ההשפעה של האמברגו הטורקי על היבוא ועל מחירי היבוא לישראל הייתה מוגבלת. היא ממחישה את חשיבותם של שווקים מתפקדים ומדיניות סחר ליברלית ליצירת ביטחון כלכלי, וכן את הקושי של מדינות בודדות להשתמש במגבלות סחר על מוצרים סחירים בני תחלופה ככלי מדיני. חלק מהיצוא מטורקיה לישראל, שנאסר על ידי השלטון הטורקי, דווח כיצוא למשקים אחרים, לרבות המשק הפלסטיני. במקביל מצאה ישראל תחליפים למוצרים טורקיים שיבואם הופסק. מציאת מקורות חליפיים ליבוא המלט, אף על פי שעבר האמברגו רוב יבוא המלט הגיע מטורקיה, ללא עלייה של מחירי המלט, היא דוגמה בולטת להשפעה המוגבלת של האמברגו. במקרה זה פתיחות כלכלית וגיוון מקורות היבוא – ולא הסתגרות וייצור מקומי – נתנו מענה למגבלות על סחר במוצרים סחירים שיש להם שוק בין-לאומי המתפקד היטב.

מקורות

בנק ישראל (2023). "כלכלת חצי אי? התהדקות קשרי המסחר וההתיירות בין ישראל לבין משקי המזרח התיכון", דוח בנק ישראל לשנת 2022, עמ' 54–59.

⁴ שיעור המלט המיובא מטורקיה מסך היבוא – 72 אחוזים – מחושב כערך הדולרי, ואילו שיעור המלט המיוצר בישראל מחושב במשקל: ב-2023 יובאו לישראל כ-6.7 מיליוני טון מלט, ועל פי פרסומי היצרן המקומי היחיד הוא ייצר כ-4.6 מיליוני טון מלט בשנה.